

## Keszeg Vilmos: *A szépirodalom mint terep. Antropológiai tanulmányok*

Kolozsvár, Komp-Press, 2023 (Ariadné Könyvek), 360 l.

Erdélyi magyar kultúrakutatók közül talán senki nem mozog úgy, olyan otthonosan és olyan határozottan a néprajz (ezen belül is leginkább a folklór) és a szépirodalom határvidékein, mint Keszeg Vilmos. Nemcsak bemerészkedik a határterületekre, nemcsak könnyűszerrel jár-kezel egy-egy határvonalon/határsávon, de az arra nyitott hallgatóit, olvasóit is invitálja, az érdeklődőket kalauzolja. Idegenvezetőként hívja fel a figyelmet a leglényegesebb látni- és tudnivalókra, majd ösztönöz bennünket arra, hogy e jórészt még ismeretlen, de izgalmas világban tegyük meg a magunk felfedezéseit.

Már első, 1991-ben megjelent önálló kötetének címe is – *A folklór határán*<sup>1</sup> – jelezte, hogy szerzője bizony tudatosan vállalkozik azokra a kalandokra, kihívásokra, amelyet a néprajz és a szépirodalom mezsgyéinek megismerése és megismertetése ígérhet, jelenthet az ember, a kutató számára. Előadásaival, írásaival egyaránt szól az etnológia, az antropológia, a folklorisztika, a kommunikációtudomány, az irodalomtörténet, az irodalomelmélet, a narratológia és más rokon-, illetve társtudományok szakembereihez, valamint általában a népi kultúrát és a szépirodalmat szeretőkhöz, tisztelőkhöz. Ilyen értelemben a mostani, legutóbbi kötetének alcíme kissé megtévesztő lehet, hiszen az abba foglalt tanulmányok sem csupán a kulturális antropológia kedvelői, művelői körében tarthatnak figyelemre számot. Az írások mindegyikében ismételtelen az említett határmezsgyét járja körül a szerző, és mindeközben önmagát is láttatja, és a szépirodalomhoz fűződő viszonyáról is vall:

Egyetlen könyvben sem csalódtam. Hol az foglalkoztatott, hogy miért szép egy vers, hol a szerzői motiváció, a megírás folyamata, hol pedig az, hogy ki miért olvassa el. [...] Előbb sejteni kezdtem, majd megbizonyosodtam arról, hogy az ihlet nem váratlanul szállja meg az író, hanem sok-sok nyitott szemmel való jöves-menés, megfigyelés, sok-sok vallomás meghallgatása, töprengés után. Illetve, hogy az olvasás nem csupán kikapcsolódás, menekülés az egyhangú vagy nyomasztó jelenből. Eredeti foglalkozásom szerint magyartanár vagyok. A szépirodalmat nemcsak olvasni, hanem tanítani is nagyon szerettem. [...] Egy váratlan fordulat egészen más, de hasonlóan csodálatos világ felé fordított. A népi kultúra kutatója, az etnológia oktatója lettem. Ettől kezdve mindössze nyaranta lopakodtam vissza a szépirodalmi művekhez. Néhány éve rátaláltam az arany középútra. (5–6)

Ezen az arany középúton, az aurea mediocritason elindulva és megmaradva Keszeg Vilmos a szépirodalmi művekben néprajzi-antropológiai kérdésekhez forrásokat,

<sup>1</sup> KESZEG Vilmos, *A folklór határán: A népi írásbeliség verses műfajai Aranyosszéken*, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1991.

adatokat, analógiákat kezdett keresni, évtizedeken keresztül készített jegyzeteket a regények világáról, és úgy tett, mintha olvasás közben is terepen járna, néprajzi-antropológiai terepmunkát végezne. Egy idő után kézírataiban, előadásaiban elkezdett hivatkozni az így nyert adatokra, a felismert összefüggésekre. Mindennek, egyéni és egyedi vállalkozásának, kalandozásának megszövegezett eredményeit veheti kézbe most – immár egybegyűjtve – az olvasó, hiszen a többnyire már különböző fórumokon publikált munkái közül válogatta a szerző és a szerkesztést végző Balázs Imre József azokat a szövegeket, amelyek *A szépirodalom mint terep* című, 2023 karácsonyán napvilágot látott<sup>2</sup> kötetben helyet kaptak, és amely szövegek így talán már „jobban érzik magukat egymás társaságában” (6).

A kiadvány a bevezető mellett összesen kilenc – jegyzetekkel és szakirodalommal ellátott – esettanulmányt, elemzést tartalmaz. Két írás nem jelent meg korábban nyomtatásban, és érdekes, hogy szinte valamennyi szöveg eredetileg a kollégák, pályatársak, barátok (Péntek János, P. Dombi Erzsébet, Bartha Elek, Végh Balázs Béla, Cs. Gyimesi Éva, Balázs Ferenc) köszöntésére, tiszteletére vagy emlékére született 2001 és 2023 között. Mintha az ilyesféle, határmenti kalandozások élményeit csak akkor adódott volna lehetősége a szerzőnek megszövegezni és közölni, amikor a tudomány műveléséből már nem kellett a különböző szakmai elvárások mentén teljesen száműzni, kigyomlálni az emberi szubjektivitást, az érzelmeket, a személyes megnyilatkozásokat, az emberi kapcsolatokat, vagy amikor nem kellett a tanulmányokból sem eltávolítania a megírásukra ösztönző körülményekre való utalásokat.

A tanulmánygyűjtemény a néprajztudomány nyugtalanító kérdéseit veti fel. De nyugtalanság, dilemmák, vívódás, állandó keresgélés, kísérletezés, játék és kérdések hosszú sora jellemzi magukat az írásokat is. Szerzőjük rájött, hogy a szépirodalom olvasásakor nem tudott elvonatkoztatni néprajzkutatói tapasztalataitól, képzettségétől, illetve terepen járva is mindegyre meglevenedtek előtte az olvasmányélményei:

Mi történik a népi hagyománnyal, amikor valamelyik eleme idegen közegbe kerül, a szépíró szándékának rendelődik alá? Ami művészi szövegben [...] megjelenik, tart-e igényt a hitelességre, valódiságra, a valószínűsítésre? Miért van az, hogy a mindennapi életben regények, szereplők, epizódok, sorok, idézetek jutnak eszünkbe, illetve az, hogy az olvasás során aggódunk egy-egy olyan figura sorsáért, netán bukásáért, akiről tudjuk, hogy sosem élt, ő maga nem élte meg a minket, olvasókat nyugtalanító helyzeteket? Amikor pedig terepen vagyunk, interjúhelyzetben, gyakran támad bennünk az a gyanú, hogy az adatközlő netán Móricz Zsigmond, Móra Ferenc, Tömörkény István novelláját olvasta a közelmúltban. Vagy hogy a mi adatközlőnk is

<sup>2</sup> A szerző 2024. április 10-én a Bölcsész+ – Irodalom és antropológia szemináriumsorozat keretében a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem [a továbbiakban: BBTE] Bölcsészettudományi Karán *A szépirodalom mint terep* címmel tartott előadást. A kötet hivatalos bemutatójára 2024. április 23-án ugyancsak Kolozsváron, az Erdélyi Múzeum-Egyesület [a továbbiakban: EME] székházában került sor. A szerzővel Bakos Áron (BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet) és Balázs Imre József (BBTE Magyar Irodalomtudományi Intézet) beszélgettek.

bekopogott Móricz Zsigmond, Móra Ferenc, Tömörkény István szobájába, és korábban neki is elmondta, amit nekünk. (7)

E recenzió – műfajából adódó terjedelmi korlátai miatt – nem alkalmas arra, hogy valamennyi esettanulmányt és azok fontosabb hipotéziseit, eredményeit, következtetéseit a teljesség igényével sorra vegye, ismertesse, ezért csupán néhány írásra kívánok a következőkben részletesebben kitérni, remélve, hogy ez elegendő/ízelítő tud lenni ahhoz, hogy a kötet fellapozásához mások is kedvet kapjanak, annak világába elmerüljenek, kérdései fölött hosszasan elgondolkodjanak.

A szerzőt a magyar és nemzetközi néprajztudományon belül is elsősorban hiedelemkutatásai tették ismertté, elismertté. 1995-ben *A mezőségi magyar hiedelemrendszer szerkezete* címmel, Péntek János egyetemi tanár szakmai irányításával a kolozsvári Magyar Nyelv és Kultúra Tanszéken védte meg doktori disszertációját, amelyet később a témában írott önálló köteteinek<sup>3</sup> és tanulmányainak hosszú sora követett. Többek között vizsgálta a rontásra és gyógyításra, a boszorkányságra vonatkozó szöveghagyomány, beszélési gyakorlat genealógiai struktúrákra, biográfiai motívumokra, lokális és geográfiai struktúrákra, az ökoszisztémára mint hiedelmet legitimáló, hitelesítő evidenciákra való ráépülését. Kötetnyitó esetelemzésében (*A rontás és gyógyítás mint irodalmi trópus*)<sup>4</sup> ezúttal arra kérdezett rá, hogy mi történik ezzel a hagyománnyal, amennyiben az áttevődik egy számára idegen környezetbe, és kimerevül, ha olyan személyek textualizálják és öntik fiktív narratív formába, akik nem álltak személyes kapcsolatban ezzel a hagyománnyal, ha a róla való beszélést tőle idegen stílus eszközeivel az esztétikai szándéknak rendelik alá. Keszeg Vilmos tehát arra tett kísérletet, hogy a boszorkányság, mágia, látnokság, mediálás, rontás-gyógyítás stb. gyűjtőfogalmába vonható motívumoknak az irodalmi beszédmódban való feltűnését és jelenlétét tekintse át. Olyan szövegek révén, amelyek boszorkánysággal kapcsolatos motívumokat, narratívumokat, epikus sztereotípiákat (etnográfiai tényeket, elemeket) használnak fel. A kötetnyitó írás valójában tehát – közvetve és közvetlenül is – az irodalmi vagy művészi folklorizmust, a folklórtól a nem folklór felé való elmozdulást vizsgálja. Esetünkben a hiedelemnarratívum a szépirodalmi beszédmód formáihoz igazodott. Az 1918 utáni, két világháború közötti romániai magyar irodalom (transzilvanista) alkotásai közül Keszeg Vilmos Makkai Sándor *Ördögszekér*, Szabó Dezső *Az elsodort falu*, Balázs Ferenc *Zöld árvíz*, Wass Albert *A funtineli boszorkány* című regényeit, Tamási Áron *Énekes madár* mesejátékát és *Jégtörő Mátyás* című regényét, valamint Nagy István néhány művét (így például a *Sáncalja* címűt) vette górcső alá. Miközben e szépirodalmi

<sup>3</sup> Ezek közül kiemelendő: KESZEG Vilmos, *Jóslások a Mezőségen: Etnomantikai elemzés*, Sepsiszentgyörgy, Bon Ami Könyvkiadó, 1997. – KESZEG Vilmos, *Mezőségi hiedelmek*, Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 1999 [II. kiadása uo., 2006-ban]. – KESZEG Vilmos, *Hiedelmek, narratívumok, stratégiák*, Kolozsvár, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet – Kriza János Néprajzi Társaság [a továbbiakban: KJNT], 2013.

<sup>4</sup> Azonos címmel a tanulmány eredeti megjelenési helye: *Áldás és átok, csoda és boszorkányság: Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben*, szerk. Pócs Éva, Bp., Balassi, 2004, 436–467.

alkotások egyenként való elemzésével, annak következtetéseivel magam is egyet tudtam érteni, azok összehasonlítását már nem éreztem kellően indokoltnak és megalapozottnak. Keszeg Vilmos maga jegyezte meg egy helyen, hogy a vizsgálatra kiválasztott korszak szerzői szemléletmódját eltérő szándékokkal sajátították ki a boszorkánysággal kapcsolatos hagyományt (Makkai például az irracionális, az eltévelyedés felé mozdító uralhatatlan, sorsszerű erőként jelenítette meg, Wassnál pozitív mítoszba simul, a szociográfiai íróknál a nemzeti-nemzetiségi specifikum és jelleg hangsúlyozódott stb.). Megjegyzem, hogy nem is tehettek volna másként, hiszen eleve eltérő szociális, társadalmi, kulturális, táji, gazdasági stb. környezetből érkeztek, és más-más élet-, illetve szakmai utat jártak be, tehát bármilyen összehasonlításuk sem feltétlenül szükségszerű vagy indokolt. Ugyancsak itt jegyzem meg, hogy a kötetben közölt tanulmányok sorrendjét kissé esetlegesnek éreztem. Például a Balázs Ferenc munkásságát, jelentőségét, szerepét, illetve munkáit (is) elemző, méltató, érintő, a kötetben szintén helyet kapó további írások véleményem szerint inkább e nyitó tanulmány után, a Nagy Istvánt hasonló módon felvillantó írások pedig szintén egy tömbbe kíváncsoztak volna. Így tovább erősíthették volna egymást e szövegek, még határozottabban láttatták volna az értelmezések szándékait és a szerző érdeklődését, és tán még „jobban is érezték volna magukat” egymás közvetlen közelében.

Keszeg Vilmos részben a hiedelmek vizsgálatán keresztül jutott el a történetmondás és a beszélés antropológiája irodalmának népszerűsítéséig, módszereinek alkalmazásáig. A 2000-es években megjelentetett önálló kötetei,<sup>5</sup> tanulmányai is már e szemlélet erőteljesebb érvényesüléséről árulkodnak munkásságában. A mostani kötet második tanulmányaként közölt írás – *A történetmondás funkciói egy közösség életében*<sup>6</sup> – a történetmondásnak mint narratív viselkedésnek a mindennapokban betöltött szerepét tekinti át Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című „naplójegyzetében”. Keszeg Vilmos a regényből a történetmondással, a beszéléssel kapcsolatos motívumokat gyűjtötte össze annak érdekében, hogy egy erdélyi, mezősgyei rurális közösség történetmondási stratégiáit láttassa. E kísérlet – Pierre Nora, Bahtyin, Jan Assmann, Hymes és mások elméleti munkáinak ismeretében – a szerzőt abban erősítette meg, hogy a történetmondás alapja egyik oldalon a narratív készség, másik oldalon pedig a beszédhelyzet. A mindennapi életben a történetmondás a jelentéstulajdonítás

<sup>5</sup> Az e témában megjelent kötetei közül kiemelendő: KESZEG Vilmos, *Homo narrans: Emberek, történetek, kontextusok*, Kolozsvár, Komp-Press – Korunk Baráti Társaság, 2002 (Ariadné Könyvek). – KESZEG Vilmos, *A történetmondás antropológiája*, Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, 2011. – KESZEG Vilmos, *Történetek és történetmondás Detrethemtelepen*, Kolozsvár, EME, 2012. – KESZEG Vilmos, *A beszélés antropológiája*, Kolozsvár, KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, 2018.

<sup>6</sup> Azonos címmel a tanulmány eredeti megjelenési helye: *Nyelvek és nyelvváltozatok (Köszöntőkötet Péntek János tiszteletére)*, szerk. BENŐ Attila, FAZAKAS Emese, SZILÁGYI N. Sándor, Kolozsvár, Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, 2007, 436–454.

egyik formája, aktuális igényeket, szándékokat követ, tudatos stratégiákhoz igazodik, az események történetben való kommunikálása pedig az idegenségviszonyt eliminálja.

A kötet további esettanulmányai a szépirodalom emlékezeti alakzatként való működéséről (*Irodalom és emlékezet*),<sup>7</sup> az irodalmi alkotás irodalmi kánonon kívüli recepciójáról és hasznátságáról (*Irodalom a regionális kultúrában*),<sup>8</sup> az episztoláknak, irodalmi leveleknek és a verses levelek népi változatainak rövid történeti áttekintése után a fronton megélt élmények tábori levelek formájában való megjelenítésének kérdésköréről (*Szentimrei Jenő: Tábori levelek*),<sup>9</sup> a gazdasági-ideológiai forradalmaknak az írás státusára és alkalmazására gyakorolt, változásokat generáló hatásáról, illetve az írásnak mint aktusnak az orosz szocialista regényben való reprezentációjáról (*Kollektivizálás és írás*),<sup>10</sup> Bágyoni Szabó István műveinek szubjektív olvasatairól (*Bágyoni Szabó István művei szubjektív olvasatban*),<sup>11</sup> valamint egy Petőfi-narratíva, egy úgynevezett Manasszessiáda születéséről, fogadtatásáról és főbb motívumairól (*Élt-e Petőfi Sándor 1877-ben? „Együgyűség, mistifikáció, avagy valóság”?* )<sup>12</sup> szólnak. A kötetzáró tanulmány (*Egy fiktív közösség néprajzi bemutatása*) korábban nem jelent meg nyomtatásban. Azoknak a néprajzi tanulmányoknak a nyomába „szegődik” (239), amelyek egy-egy kisközösséget mutatnak be. A recenzióra valójában ez az írás, Nagy István *A szomszédság nevében* című regényének szokatlan, újszerű elemzési kísérlete volt a leginkább hatással, és ez villantott fel benne a legtöbb továbbgondolandó, -gondolható kérdést.

Tudjuk, hogy a fikciónak külső referenciái lehetnek, illetve vannak – egy közösség is magára ismerhet a fiktív történettel, a fiktív szereplőkkel találkozva. Másrészt tudjuk, a külső valóság beépülhet a szépirodalmi műbe. A mű mint teremtett, narratív világ és a terep mint objektív valóság alapvetően hasonló is: mindkét világban emberek élnek, akik a kultúra szabályai szerint viselkednek. Éppen ezért lehet indokolt az a kutatásmódszertani, -szemléleti kíváncsiság és kérdés, hogy milyen

<sup>7</sup> Azonos címmel a tanulmány eredeti megjelenési helye: *Újrateremtett világok: Írások Cs. Gyimesi Éva emlékére*, szerk. BALOGH F. András, BERSZÁN István, GÁBOR Csilla, Bp., Argumentum, 2011, 447–458.

<sup>8</sup> A szöveg korábban elhangzott Kolozsvárt, 2001. május 26-án, a Balázs Ferenc-emléknapon. Tanulmányként itt jelenik meg először.

<sup>9</sup> Azonos címmel a tanulmány eredeti megjelenési helye: „Ezernyi fűszál zeng tücsökzenét...”: *Köszöntő kötet P. Dombi Erzsébet tiszteletére*, szerk. FAZAKAS Emese, FÓRIS-FERENCZI Rita, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó, 2012, 126–136.

<sup>10</sup> Azonos címmel a tanulmány eredeti megjelenési helye: *Diptichon: Tanulmányok Bartha Elek tiszteletére*, szerk. BIHARI NAGY Éva, KEMÉNYFI Róbert, MARINKA Melinda, KAVECSÁNSZKI Máté, Debrecen, MTA – Debreceni Egyetem, 2016, 418–438. A szerző írástantropológiai kötetét lásd: KESZEG Vilmos, *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség*, Kolozsvár, KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, 2008.

<sup>11</sup> Azonos címmel a tanulmány eredeti megjelenési helye: Sugárút, 8(2022), 1. sz., 15–30.

<sup>12</sup> A tanulmány egy azonos címmel korábban megjelent írás bővített változata. Az alapszöveg eredeti megjelenési helye: „Van, aki fának termett...”: *Végh Balázs Béla irodalomtörténész 70. születésnapjára*, szerk. Fűzi Balázs, Szombathely, Savaria University Press, 2023, 148–162.

etnográfiai-antropológiai modellre épül egy szépirodalmi alkotás, azaz a fikció (ebben a konkrét esetben az úgynevezett Coşbuc utca lakóiról szóló történet). Egyetértek a szerzőnek azokkal a megállapításaival, miszerint terepen járva a kutató sokszor szembesülhet azzal, hogy az idő rövidege, az adatközlők zárkózottsága vagy egyéb okból nem jut hozzá minden szükségesnek ítélt információhoz, emiatt pedig mindig csak egy hozzávetőlegesen megismert és feltárt világról beszélhet és írhat, amelyről végeredményben csak egy újabb reprezentációt tud előállítani (azt hiszem, erre gondolhatott James Clifford is, amikor „részleges igazságokról”<sup>13</sup> értekezett). Hasonló helyzetben találhatja magát a néprajzos, antropológus, ha egy szépirodalmi alkotás világára kezd terepként tekinteni, magát az alkotást pedig annak teljes dokumentációjaként kezdi el kezelni. Egy jól megválasztott szépirodalmi műből kigyűjtött néprajzi adatsor az elemzés során akár egy partikuláris társadalom koherens képét is eredményezheti, de mégiscsak azt gondolom: a néprajzi-antropológiai (általában a társadalomtudományi) terepmunkának a két fő ismérve/alkotója, a *megértés* és a *részvétel* (azaz a *kommunikáció*) közül utóbbi a szépirodalmi alkotás esetében, irodalmi terepen kalandozva mindig (bármit is teszünk) hiányozni fog.

Nincs (legalábbis műfajtól függően nem mindig van / általában nincs) lehetősége a kutatónak (ez esetben az olvasó néprajzkutatónak, antropológusnak) a szépirodalmi mű világába való tetszőleges visszatérésre, és így a változások dokumentálására, hiszen a leírtakon túl nincsenek is változások, és visszatérni is csak ugyanoda lehet. Kimerevített, fiktív valóság van. Nem (legalábbis műfajtól függően nem mindig / általában nem) vinné előrébb a megismerésünket, a kutatásunk mélységét egy úgynevezett állomásozás (elidőzés) sem. Ismeretlenül csöppenünk bele egy számunkra új világ kellős közepébe, és hamarosan, a művet elolvasva ugyanolyan ismeretlenekként kell távoznunk is onnan. Ebben a teremtet, lezárt világban nincs helye a részvételnek, a kommunikációnak, az úgynevezett részt vevő megfigyelésnek, azaz az ismeretszerzés közvetlen módjának. Csak közvetve, sokszor többszörös szűrőkön keresztül (a szerző mellett a lektor, a kiadó, a cenzúra, az olvasószerkesztő, a szerkesztő, a korrektor, a tördelő és még ki tudja ki mindenki szűrőjén, nem beszélve a saját szűrőinkről) láthatjuk a vizsgálandó világ szereplőit mozogni. Nem vehetünk aktívan részt azok mindennapjaiban, nem működhetünk velük együtt, nem ellenőrizhetjük kapott adatainkat, nem választhatjuk meg beszélgető partnereinket, nem kérdezhetünk rá a minket érdeklő részinformációkra. Kész adatsorokat kapunk. Kielégítő és kiegészítő választ, pontosítást, újabb információt nem kaphatunk felmerülő kérdéseinkre. Jelenlétünkkel, viselkedésünkkel nem befolyásolhatjuk a megfigyelt közösség tagjait, azok életét, nem avatkozhatunk be a dolgok folyásába, menetébe, nem segíthetjük, avagy akadályozhatjuk őket, nem lehetünk rájuk semmiféle hatással. Ami a legborzasztóbb, ha belegondolunk, nincs is tudomásuk a létezésünkről. Csupán mi figyeljük

<sup>13</sup> Magyarul lásd például: James CLIFFORD, *Bevezetés: Részleges igazságok*, Helikon, 45(1999), 4. sz., 494–513.

őket, felülnézeti perspektívából, kellő távolságból. Kukkolók, lehallgatók vagyunk. Az antropológiai, néprajzi terep ezzel szemben ugyan korlátozó környezet is lehet, de mégiscsak – mindenféle értelemben – nyitott. E különbségekkel a szerző maga is természetesen tisztában van és számol, hiszen több évtizedes tereptapasztalattal rendelkezik, de az olvasó talán épp emiatt terep és „terep” közötti különbségek, illetve hasonlóságok explicitebb összefoglalását várhatná egy kötetvégi utószó, utóhang, avagy összegző elméleti írás, tanulmány formájában. Nyithat-e mégis az etnográfus a szépirodalom felé? Tekinthet-e rá klasszikus értelemben vett néprajzi-antropológiai terepként? Végezhet-e ott klasszikus értelemben vett terepmunkát vagy valami hasonlót? A nyugtalanító kérdések nyitottan hagyása és a számos más dilemma fel nem oldása természetesen a szerző tudatos stratégiájának része is lehet. Bárhogy is van, mindez és a recenzens „okoskodásai” a kötet értékéből, élvezeti és tudományos érdemeiből semmit sem von le. Inkább csak a szerzői leleményességet illusztrálja, ahogyan Keszeg Vilmos az olvasói gondolataiba félkőzve egy-egy bogarat/magot képes elültetni. A kötetvégi román (*Rezumat. Literatura ca teren. Studii de antropologie*), illetve angol (*Abstract. Fiction as a Field: Anthropological Studies*) kivonatok révén a hazai román és a nemzetközi olvasóközönség is megismerkedhet a kötet eme fő problémafelvetéseivel.

Keszeg Vilmos tanulmányai továbbgondolásra, gondolkodásra, kísérletezésre hívnak és készítenek tehát bennünket. A szerző olyan területekre kalauzol, amelyek között immár szabadon utazhatunk. Ahol megtehetjük a magunk felfedezéseit. Ahol nem ismert a határsértés fogalma. Nem felügyelnek határőrök, nem ellenőriznek határrendészek. Nincs határszabályozás, nincs határlezárás. E területeken nem magasodnak falak, nem mélyülnek árkok, nincs szögesdrót. Mindkét térfélen és a térfelek közötti átmeneti sávban is teljes lehet a szabadságunk. A határkonstrukció fikció, „kitalált dolog”. A kötetet elolvassva meggyőződésemmé vált, hogy az antropológiai-néprajzi terep és a szépirodalmi terep közül egyik sem jobb vagy rosszabb. Csupán más. Közben meg hasonlóak is. Hasonlóak például abban, hogy mindkettő a szellemi tevékenység, a megfigyelés, a megismerés sajátosan látott, értelmezett tere, helyszíne, környezete lehet. Lehetőségként pedig mindkettő eleve adott számunkra. A terepmunka maga mindkét esetben nem más, mint magához a terephez, azaz a térhez/helyszínhez/környezethez, a világhoz való reflexív viszony.

Nagy Zsolt